

Ömrünün 40 ilini kimya sənayesinə həsr edən fədakar insan

Sumqayıtın 70 il əvvəl təməli qoyulan ilk kimya müəssisəsində - "Kimyasənaye" İstehsalat Birliyində uzun illər çalışmış Əlisəttar Əliyev peşəkar iqtisadçı olmaqla yanaşı, həm də qeyri-adi xarakterli, "ipə-sapa yatmayan", "çətin" adam kimi tanınıb. Yəqin bu səbəbdəndir ki, yalnız çalışdığı müəssisədə deyil, Sumqayıtın hansı bir yerində "Əlisəttar" adı çəkilirsə, hər zaman üzlərdə xoş bir təbəssüm yaranır, hamı bilir ki, söhbət kimdən gedir - prinsipliliyi, bir az da sərtliyi, yeri gələndə haqsız, mənəpəpərəstə, riyakara qarşı sözünü üzə deməsi ilə seçilən iqtisadçı-kimyəçi Əlisəttar müəllimdən!

Əlisəttar Əliyev Azərbaycanda çox məhdud sayda iqtisadçılardandır ki, hələ 25 il əvvəl Respublika Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

Doğma Hacıqabulda orta məktəbi bitirdikdən sonra Bakıya gələn gənc Əlisəttar elə həmin il Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun neft və qaz sənayesinin iqtisadiyyatı və təşkili fakültəsinə qəbul olunur. O zamanlar neft və kimya sənayesi üçün güclü mütəxəssislər yetişdirdiyinə görə çox böyük nüfuz qazanmış həmin ali məktəbi hələ tam başa vurmamış - 1961-ci ildən başlayaraq Bakı Neft Emalı zavodunda operator vəzifəsində işləyir. İki ildən çox fəhlə kimi çalışaraq, götürdüüyü "praktik dərs" - ilk neftçi-kimyəçi təcrübəsi onun gələcək bir mütəxəssis kimi formalaşmasında mühüm rol oynadı. Əlisəttar hələ o zaman gənc iqtisadçı kimi ona xüsusi diqqət yetirmişdi ki, zavodda çalışan fəhlələr heç də asan olmayan çətin iş şəraitində öz peşə ustalıqları ilə yanaşı, potensial imkanlarını da yüksək istehsalat nəticələri əldə etməyə yönəltməli olurlar. Başa düşmüşdü ki, hər bir işçi üçün onun gərgin əməyi müqabilində normal iş şəraitinin olması, kifayət qədər əmək haqqı alaraq ailəsinin maddi tələbatını ödəyə bilməsi, sosial-məişət problemlərinin həlli də vacibdir.

Özünü fəhlə kimi sınaqdan, fəhlə yoldaşlarının gərgin əməyi, onların işə münasibəti ilə tanış olduqdan sonra 1963-cü ildə öz ixtisası üzrə işlə təmin olunmaq üçün o zamankı Xalq Təsərrüfatı Şurasının Neft Emalı və Kimya Sənayesi İdarəsinə müraciət edir. Onu təyinatla Sumqayıt Kimya Zavoduna göndərilir. Orada herbisid sexinin normalaşdırıcı vəzifəsinə işə götürülür. Bir müddət sonra sexin iqtisadçısı vəzifəsinə təyin olunur.

O zaman Sumqayıt Kimya Zavodu qabaqcıl müəssisə kimi tanınansa da, herbisid sexində vəziyyət ürəkəcan deyildi. Baxmayaraq ki, işçilərin sağlamlığı baxımından sex çox zərərli idi, amma fəhlələrin maaşı digər istehsalat sahələrində olduğundan aşağı idi. Məsələni diqqətlə araşdıran gənc iqtisadçı burda məhsulun maya dəyərinin çox baha başa gəlməsi, buna görə də sexin ziyanla işləməsi faktı qarşısında qalır. Herbisidin alınması üçün uzaq İrkutsk vilayətinin Anqarsk şəhərindən gətirilən xammalın dəyəri yüksək olduğundan, səxdə alınan məhsul da baha başa gəlir və bu, bilavasitə sex işçilərinin əmək haqqına mənfi təsir edirdi. Ancaq herbisid kənd təsərrüfatına son dərəcə lazım idi. Odur ki, onun satış qiymətinin qaldırılmasından söhbət belə gedə bilməzdi, çünki belə olarsa, ölkədə çörəyin və digər ərzaq məhsullarının qiymətini artırmaq məcburiyyəti yaranardı ki, bu da sosial partlayışa səbəb olardı. Odur ki, yalnız bir çıxış yolu qalırdı - herbisidin maya dəyərini aşağı salmaq. Bunun üçün işə gətirilən xammallar ucuz olmalı idi.

Vəziyyətdən çıxmaq üçün herbisidin maya dəyərinin 30-40% aşağı salmaq lazım idi. O, özünün araşdırmalarından belə nəticəyə gəlmişdi ki, dietilamin xammalının əvəzinə ondan

ən azı 4 dəfə aşağı qiymətə başa gələn di-metalimindən istifadə edilməsi istehsalatın səmərəliliyini xeyli artırardı. Lakin adi şəraitdə qaz halında olan di-metalimin partlayıcı xassəyə malik olduğundan xammal kimi ondan istifadə etmək olduqca təhlükəli idi. Məhz bu səbəbi əsas götürərək, istehsalat rəhbərliyi və zavodun o zaman əsasən digər millətlərdən olan texniki rəhbərliyi 26 yaşlı gənc iqtisadçının təklifini qəbul etmədilər.

Lakin Əlisəttar inadından dönmək fikrində deyildi. Nə yollasa di-metalimi başqa xammalla əvəz etmək lazım idi. Məsələ bilavasitə texnologiya ilə bağlı olduğundan, o, həmin ərəfədə istehsalatın texnoloğu vəzifəsinə yenidən təyin olunmuş Nureddin Babayevlə (o, sonralar uzun müddət "Üzvi sintez" zavodunun direktoru olmuşdu) məsləhətləşməli olur və onlar birlikdə çıxış yolu axtarmağa çalışırlar. Yəne də partlayıcı di-metalimin üzərində dayanaraq, qərara gəlirlər ki, texnoloji prosesdə partlayış təhlükəsi yaratmaması üçün həmin kimyəvi maddə prosese qaz halında yox, məhlul halında daxil edilsin. Bunun üçün isə texnoloji rejimdə də müəyyən yenilik etmək lazım gəlirdi. Anqarskdakı istehsalçı müəssisənin di-metalimini 40%-li su məhlulu formasında göndərməsi barədə razılıq əldə etdikdən sonra Əlisəttar Əliyev və Nureddin Babayevin təklifi sınaqdan keçirildi və bu, böyük uğurla nəticələndi. Prosesin mənimsənilməsi müvəffəqiyyətlə başa çatdıqdan sonra herbisid keyfiyyəti saxlanılmaqla yeni rejimlə istehsal olunmağa başladı. Nəticə

çəkirdi. Bu daha çox spesifik xüsusiyyətə, olduqca çoxsahəli istehsalatlara, mürəkkəb texnologiyalara malik kimya sənayesində daha aydın hiss edilirdi. Həmin dövrdə güclü iqtisadçı və təşkilatçı olan A.Kosiginin SSRİ hökumətinə başçılıq etməsi iqtisadiyyatın idarə olunmasında islahatların həyata keçirilməsinə səbəb oldu.

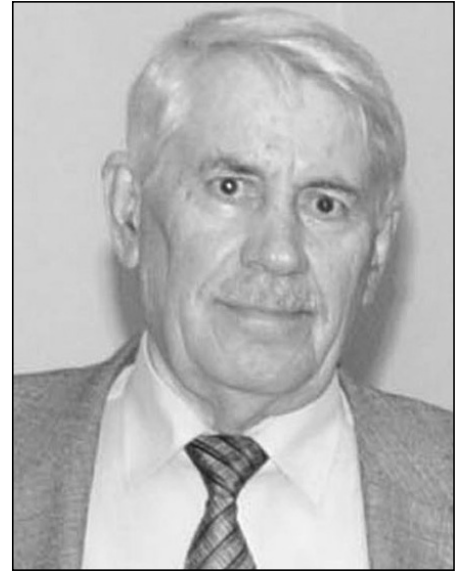
1966-cı ildən tətbiq edilməyə başlanan yeni planlaşdırma və maddi həvəsləndirmə sistemi, həmçinin ərəzi idarəetmədən sahə idarəetmə metoduna keçilməsi bir sıra sənaye müəssisələrində, o cümlədən Sumqayıt Kimya Zavodunda canlanma yaratmışdı. Məhz belə bir dövrdə zavod rəhbərliyi 1966-cı ildə 28 yaşlı gənc iqtisadçıya böyük inam və etimad göstərərək, Əlisəttara Sumqayıt Kimya Zavodu kimi iri bir müəssisənin iqtisadi təhlil laboratoriyasına rəhbərlik etməyi tapşırır. 1969-cu ildə maliyyə şöbəsinin, bir il sonra plan şöbəsinin rəisi təyin edilən Əlisəttar 1971-ci ildə - 33 yaşında respublikada yeni yaradılmış, bir-neçə müəssisəni özündə birləşdirən "Sumqayıtkimyasənaye" İstehsalat Birliyinin plan-iqtisad şöbəsinin rəisi kimi daha ciddi iqtisadi məsələlərlə məşğul olmağa başlayır.

O, ilk növbədə Birliyin tərkibində olan müəssisələrin istehsalat sahələrinin problemləri ilə tanış olur. İlk vaxtlar onun diqqətini çəkən isə mühüm istehsalat sahələrində çalışan fəhlələrin maaşlarının kifayət qədər yüksək olmaması idi. Əlisəttar Əliyev elə iqtisadi variantlar, maddi stimullar tətbiq edilməsinə nail oldu ki, əsas sahələrdə çalışan fəhlələrin əmək haqları kifayət qədər yüksəldildi. Bu isə nəticə etibarilə istehsalatda əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsinə, məhsul istehsalının artmasına səbəb oldu.

O günləri xatırlayan Əlisəttar müəllim deyir:

- Təəssüf ki, bizim Kimya zavodunun başqa müəssisələrə nisbətən uğurla işləməsi özümüza baha başa gəldi. 1970-ci ildə zavodun balans mənfəəti 22 milyon rubl olduğu bir vaxtda qonşu Superfosfat zavodu ziyanlı işləyirdi və onun bizim sulfanol istehsalatını tələb olunan miqdarda xammalla təmin edə bilməməsi Kimya zavodu rəhbərliyinin haqlı narazılığına və bu barədə Moskvaya şikayətinə səbəb olurdu. Lakin SSRİ Kimya Sənayesi Nazirliyində belə bir yanlış fikrə düşdürlər ki, bu zavodlar birləşdirilsə, Kimya zavodunun texniki və maliyyə imkanları sayəsində Superfosfat zavodunun da fəaliyyətini tezliklə nizama salmaq olar. Ancaq Kimya zavodunun maliyyə imkanları həmin müəssisənin borclarına sərfləndikdə, müsbət nəticə əldə edilmədi. Həmin dövrdə Sumqayıt Kimya kombinatı da ildə təxminən 30 milyon manat ziyanla işləyirdi. Belə olduqda 1971-ci ilin sonlarında SSRİ Kimya Sənayesi Nazirliyi Sumqayıtdakı kimya müəssisələrinin hamısını birləşdirib "Sumqayıtkimyasənaye" İstehsalat Birliyini təsis etdi. Məhz həmin Birliyin fəaliyyət göstərdiyi 8 il ərzində bütün kimya müəssisələri xeyli inkişaf etdi. Təsədüfi deyildi ki, 1980-90-cı illərdə "Kimyasənaye" İB respublikada ən yüksək texniki-iqtisadi göstəricilərə malik bir müəssisə kimi tanınırdı. Birliyin rentabelliyyəti maye dəyəri üzrə 30-35, istehsalat fondları üzrə isə 20-25 faizə çatdırılmışdı.

1979-cu ildə Birliyin sulfanol istehsalatında texnoloji avadanlığın texniki vəziyyətinin qeyri-qənaətbəxş olduğunu, ciddi fiziki aşınmaya məruz qaldığını gören o zamankı SSRİ kimya sənayesi naziri, əslən erməni olan Kostandov istehsalatı dayandırmaq qərarına gəlir. Lakin müəssisənin baş direktoru Əliş Mustafayev belə bir gözlənilməz qərarı qəbul etməyərək, istehsalatı ləğv etməkdənsə, onun yenidən qurulmasını, müəyyən texniki tədbirlər kompleksini həyata keçirməyi təklif edir. Bununla razılaşmaq istəməyən nazir ümidisizliyini gizlətməyərək, vəziyyətin diqqətlə araşdırılmasını, dəqiq hesablamalar aparmaqla yenidənqurma işlərinin nə qədər maliyyə vəsaiti və vaxt tələb

etdiyini müəyyənləşdirməyi tapşırır. Bildirir ki, hər hansı bir rekonstruksiya üçün nazirliyin kifayət qədər vəsaiti yoxdur, "bizə bel bağlamayın".

Böyük bir istehsalatın, eyni zamanda yüzlərlə kimyaçının taleyinin asılı olduğu bu məsul işin yerinə yetirilməsi zavodun yüksək ixtisaslı, təcrübəli mütəxəssislərinin və Əlisəttar Əliyevin bilavasitə iştirakı ilə, bütün lazımı hesablamalar aparılmaqla qısa bir vaxtda başa çatdırılır. Üç ay müddətində həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan rekonstruksiya işlərinin yerinə yetirilməsi üçün cəlb ediləcək qüvvələr və maddi-texniki təchizat məsələləri ilə bağlı bütün materiallar az bir müddət ərzində nazirliyə təqdim edilir. Texniki sənədlər nazirlikdə diqqətlə araşdırıldıqdan sonra görülməli tədbirlərin icrası üçün 6 ay müddət müəyyənləşdirilir.

Maraqlıdır ki, bütün tədbirlər kompleksinin həyata keçirilməsi üçün lazım olan, o dövr üçün olduqca yüksək məbləğ sayılan 5 milyon manata qədər maliyyə müəssisə tərəfindən ödənilməli idi. Çünki Kostandovun rəhbərlik etdiyi nazirlikdən bildirilmişdi ki, həmin vəsaiti ödəməyə nazirliyin maliyyə imkanları yoxdur. Belə olan halda Əlisəttar müəllimin maliyyə sisteminin "labirintli" qanun-qaydalarını dərinləndirən və bütün incəliklərinə qədər bilməsi sayəsində lazım olan vəsait müəssisənin öz daxili imkanları hesabına "tapıldı".

Maliyyənin vaxtında əldə edilməsi və müəssisə kollektivinin əzmkarlığı sayəsində istehsalatda rekonstruksiya işləri nazirliyin nəzərdə tutduğu 6 ay əvəzinə cəmi 3 aya başa çatdırıldı. Bir-neçə ay öncə yarasız hesab edilərək, bağlanmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalan istehsalatın gücü də 60 min tondan 80 min tona çatdırıldı. Layihənin mənimsənilməsinin iqtisadi səmərəsi illik olaraq 6 milyon manatdan da çox oldu, kapital qoyuluşunun özünüödəmə müddəti isə cəmi 8 ay təşkil etdi.

Məhz sulfanol istehsalatında böyük uğurla başa çatdırılmış həmin rekonstruksiya işlərinə görə Əlisəttar Əliyev həmin il Azərbaycan Respublikasının Dövlət mükafatına layiq görüldü.

* * *

Eyni istehsalat müəssisəsində 40 ilə yaxın çalışaraq, onun uğurlu inkişaf xəttinə çıxarılması sahəsində mühüm xidmətləri olmuş Əlisəttar Əliyev artıq təqaüddə olsa da, bu gün də qəlbən Sumqayıtın 70 illiyi qeyd olunan neft-kimya sənayesi ilə bağlıdır. O, vaxtaşırı dəyərli təkliflər irəli sürməklə kimya sənayesinin bu günü və perspektivi ilə bağlı respublika mətbuatında və televiziya maraqlı məqalələrlə çıxış edir.

Rəhman ORXAN,
e-mail: rahman_orxan@mail.ru

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vəsaitlərinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

gözlənilməyindən də yüksək oldu - xammalın yenisi ilə əvəz edilməsi nəticəsində istehsalat daha ziyanla yox, gəlirlə işləməyə başladı. Yeniliyin illik iqtisadi səmərəsi o vaxtın pulu ilə 3 milyon manatdan da çox (4 milyon dollar!) idi. Gənc mühəndislərin sevinclərinin həddi-hüdudu yox idi. Zavodda hamı, hətta bir-neçə ay əvvəl Əlisəttara "olmaz, təklif yaramır" deyənlər də onları təbrik edirdi. Yalnız bir nəfər - o vaxtlar müəssisənin səmərələşdirmə və ixtiralar üzrə mühəndisi olan Musya Solomonova gəncləri danlayaraq, onları məyus etmişdi: "Çox ağıllı səmərələşdirmə təklifi vermişsiniz, ancaq... sonacən ağıllı olmaq lazım idi".

Sən demə, onlar öz ideyalarını əvvəlcədən BRİZ-ə (səmərələşdirmə bürosuna) yazılı şəkilə təqdim etsəydilər, səmərələşdirmə təklifi kimi ən azı 5000 manat mükafat ala bilərdilər. O zaman belə məntiqsiz bir qayda var imiş ki, yeni texniki təklifi onu həyata keçirdikdən sonra yox, əvvəlcədən sənədləşdirmək lazım idi. Əlbəttə, Əlisəttar gələn məbləğdə pulu itirdiklərinə görə məyus olsalar da, onunla təsəlli tapdılar ki, müəssisə üçün çox ciddi, böyük bir problemin həllinə nail olmuşdular - sex bundan sonra böyük gəlirlə işləyəcəkdi, onlar da bütün kollektivlə birgə həm yüksək maaş, həm də yaxşı mükafat ala biləcəkdilər.

1965-ci ilə qədər Azərbaycanda, bütün ölkədə olduğu kimi, sənayenin idarə olunması Xalq Təsərrüfat Şurası tərəfindən həyata keçirilirdi. Lakin müəssisələrin həcmi böyüdükcə və tərkibi mürəkkəbləşdikcə yerli idarəetmə orqanları bütün məsələləri həll etməkdə çətinlik